

אלכסנדר ניקולאיוויץ' גוליצין (Golitsyn), שר החינוך והדתות ואחד האנשים הקרובים ביותר לצאר אלכסנדר הראשון,⁷⁹ שעקב אחר התנהלות הפרשה. ממכתביו של גוליצין, שנשמרו בתיקי התעודות, עולה המבוכה שבה היה נתון: מן הצד האחד, היהודים טוענים בעקביות שהאיש מטורף. גם הדפוטאטים [=הנציגים] היהודיים בפטרבורג ביקשו ממנו למסור את משה לידי קרוביו כדי שיוכלו לטפל במחלתו;⁸⁰ מן הצד השני, הקונסיסטוריה הקתולית במוהילב הודיעה בפירוש שאינה מתרשמת מן התעודות הרפואיות: טקס ההטבלה עבר כשורה, משה בריא בנפשו ורק בפני אחיו היהודים הוא מתחזה למטורף בשל הפחד שהוא עדיין חש מפניהם. משה, שזכה להתארח בביתו של המטרופוליט הקתולי בוהוש, עבר בדיקות רפואיות מקיפות ובמהלך חודש ינואר 1821 קבעו הרופאים (ששמותיהם רשומים בתעודה) שהוא חולה נפש. אחד מהם אף זכר שטיפל בו לפני תשע-עשרה שנים, והביע תקווה שניתן יהיה לרפאו, אף שהדבר עשוי לקחת זמן ולעלות ממון רב. גוליצין לא הסכים שהממשלה תממן את הטיפול במשה ועל כן ביקש מיידו בוהוש שיסכים להשיב את משה לידי הדפוטאטים כדי שהם יממנו את הטיפול. הבעיה, מן הסתם, לא התמצתה רק בהוצאות הטיפול, אלא בחוסר היכולת להכריע בשאלה אם משה אכן התנצר (כפי שטענו אנשי הקונסיסטוריה הקתולית של מוהילב), או שמא, בשל העובדה החד-משמעית שהוא לוקה בנפשו, הופקעה התנצרותו למרות טקס ההטבלה שעבר.

כאמור, גוליצין הציע להיענות בחיוב לבקשת הדפוטאטים, אך לעמוד על כך שבזמן הטיפול לא יתאפשר לאף יהודי לגשת אל משה. כמרים, לעומת זאת, יוכלו לשוחח איתו על הדת הנוצרית. בוהוש סירב להצעה ודרש להשאיר את משה תחת חסותו ובביתו הפרטי. הטיפול בו ארך חודשים ארוכים, ובמהלכם למד משה על הנצרות מפי יוהאן הוסנר (Johannes Gossner), מיסטיקן ודרשן קתולי מפורסם שזמן לא רב קודם לכן הגיע לפטרבורג מגרמניה.⁸¹

באוגוסט 1821 שוב כתב גוליצין לבוהוש, וממכתבו אנו למדים על הוראתו של הצאר אלכסנדר הראשון שלא להשיב את משה לידי אישתו. 'אמרתי לצאר', כתב גוליצין, 'כי אם

79 גוליצין (1773–1844) היה אחראי בתוקף תפקידו גם על הסינוד הקדוש וגם על ענייני כל הדתות הורות באימפריה. בין היתר פיקח גם על 'חברת הנוצרים הישראלים', שנוסדה על פי הוראת הצאר בשנת 1817 (ונסגרה בשנת 1833) למטרות תעמולה מיסיונרית בקרב יהודים ותמיכה במומרים. בשנת 1824 הודח מתפקידיו. ראו עליו: דובנוב, תולדות יהודי רוסיה ופולין, א, עמ' 392–404; כץ, אגרות משכילים, עמ' 268; מאהלר, המיסיונרים בפולין, עמ' 169.

80 מכתב האחים (נספח ג) הוגש לבוהוש בידי 'נציג הקהל של ויטבסק בייניש לבקובסקי', שהיה אחד הדפוטאטים האמורים כאן. למרות שעל יהודים נאסר להתגורר בפטרבורג הרי שכבר בתחילת המאה הי"ט התקיימה שם קהילה קטנה, שהורכבה בעיקרה מסוחרים וקבלנים (על ראשית הקהילה, ראו: גינבורג, פטרבורג, עמ' 13–25). גוף הדפוטאטים, שכונה 'משלחת' [=דפוטאציה] עם ישראל, נוסד בשנת 1818 על פי הוראת הצאר אלכסנדר הראשון וכיהנו בו עשרים ושניים נציגים שנבחרו מאחד-עשר פלכים. הנציגים בחרו מתוכם שלושה מורשים ושלושה סגנים (לבקובסקי היה אחד מהם), שהיו כפופים למרותו של גוליצין. בפועל תפקדו הדפוטאטים לא כגוף מייצג לשלטונות אלא כשתדלנים. ראו: דובנוב, שם, עמ' 392–396; צינביץ, עץ חיים, עמ' 66–77.

81 הוסנר (מת 1858) התגורר בפטרבורג בשנים 1820–1824 ועמד בקשרים קרובים עם גוליצין. הצלחתו כדרשן מלהיב עוררה את כעסה של הכנסייה האורתודוקסית וראשיה שכנעו את הצאר לגרשו מרוסיה. ראו: Hans Brandenburg, *The Meek and the Mighty: The Emergence of the Evangelical Movement in Russia*, New York: Oxford University Press, 1977.

המשיף יוהאן הוסנר

הנסיך אלכסנדר גוליצין

הריפוי ידרוש הוצאות נוספות, הרי שהמימון יבוא מתרומות שייתנו נוצרים-טובים ולא מכספי הממשלה, והצאר הסכים'.

ב-29 באוגוסט [10 בספטמבר] חלה החמרה במצבו של משה. איוון אורליי (Orlai), רופא פטרבורגי ידוע-שם שטיפל בו, דיווח על התקפים קשים וביקש רשות להוציאו מבית המטרופוליט ולהעבירו לבית חולים. ב-10 [22] בספטמבר 1821, חמישה ימים קודם ראש השנה תקפ"ב, הועבר משה לבית החולים המפורסם אוּבוּחֹבְסְקִיָה (Obukhovskaya), שהתמחה ברפואת עצבים. אורליי ציין כי בהוראת המושל הצבאי של פטרבורג נצטווה הרופא הראשי למצוא למשה חדר פרטי. זו ככל הנראה הידיעה המוסמכת האחרונה על גורלו של משה, ומכאן ואילך אבדו עקבותיו. העדר מסמכים מאוחרים יותר בתיקו עשוי אולי לאשש את ההשערה – שכפי שנראה בהמשך הועלתה במקורות אחרים – שמשה נפטר בבית החולים לאחר זמן קצר. מעיון בתמצית העדות הארכיונית שהובאה לעיל ניתן לסכם: (א) לדעת כולי עלמא סבל משה מילדותו ממחלת נפש קשה (מה שבמפתיע לא מנע ממנו להינשא, ומיהודי אולה לקבלו על עצמם כרב). נראה שלעתים היה פיקח ועל פי רוב שוטה, עד שהכריעתו המחלה, אולי בעקבות אירועים טראומטיים שחוה במהלך מלחמת רוסיה-צרפת; (ב) בהשפעתו של קצין רוסי החליט משה להמיר דתו. הטקס נערך ביולי 1820 בכנסייה הקתולית של אולה, אך נוהל בצורה מרושלת, הן מבחינת כללי הרישום התקין הן מבחינת כללי הרישואל הנוצרי. הכנסייה הקתולית על אגפיה השונים התקשתה להודות בשיגעונו, שכן הודאה כזו היתה מפקיעה את מעשה ההמרה מעיקרו בשל האיסור להמיר את דתו של מי שדעתו אינה צלולה; (ג) לאחר ההמרה הוחזר משה לידי משפחתו, אך נלקח מידיהם לפרקי זמן שונים לבדיקות רפואיות. במהלך